

Stenager Mølle 2014

Ny bog ...

om bæk mølle

Små historier – af Per Rahbek

Jeg er vild med rettelser – og hyggelige korrektioner, og så går jeg på jagt efter en anderledes historie, så her er mine små historier i den store møllehistorie.

Når man møder en forfatter, som går lodret imod kilderne og tør mene, at *'Hvis det er fakta, så benægter a fakta'* - så hygger jeg mig over kildekritikken og alt det underbyggende.

Her er et par eksempler fra bogen – jeg plukker frit.

- ... i det skøde (s. 11), hvor Søren Hansen Stenager (SHS) afhænder **Stenager Mølle** til Peder Laursen (PL) står ... *'til sin svigersøn hr. Peder Laursen'*. Forfatteren fortæller, at det familieskab er et falsum, fordi SHS's ældste datter kun var 17 år og i øvrigt afgået ved døden året før PL kom til området ... og så ser det slet ikke ud til at SHS havde været borte fra Skibet, så han kunne blive/være far til den pige, som blev PL's kone. Sådan !

... **sønnen Knud Sørensen** ... blev født i maj 1859. Denne søn kaldes fejlagtigt i folketællingen det følgende år **August P. Jensen**. En eklatant fejl, må man da sige – s. 22

Og så til historierne i historien

Stenager Mølle gik på en tvangsauktion i 1886, og mejerist JPC Skibsted købte møllen for 9.025 kr. som den højstbydende efter fire auktioner i 1885. Samme år optog han et lån på 3.500 kr. til at betale opførelsen af et mejeri på Stenager –

han låner pengene uopsigeligt i seks år af en enkefru Frederikke Sørine Sørensen fra Ildved, pengene kontant - de var at betragte som et indskud i forretningen. Årligt udbytte 500 kr. betales i to rater. Se mere s. 19 – 20.

Kølerum blev etableret i møllehusets nederste etage til smør og ost, det var mørkt og køligt – det rislende vand fra de omliggende kildevæld har holdt rummet koldt. Læs videre s. 20 – nichen findes endnu i møllerummet.

Skøde fra 17. oktober 1935, hvor Johan Svarrer overtager møllen – 4 matrikelnumre med minutløse angivelser af inventar ... 1 gase og 1 gås ... elektricitetsværk med ledninger, pærer samt 1 rulle. s. 28

Dæmningsbruddet i 1936, voldsom historie om vandmasser, som brød gennem en dæmning, som allerede var forstærket tidligere, og underminerede den, så der fossede to floder rundt om møllebygningen og fyldte gårdspladsen med 1 meter vand, dyr stod i vand til langt op på benene og et opbevaringsrum i kælderen med tørv, mange sække kunstgødning og kartofler blev fyldt til randen. Den malende beskrivelse gør, at vi oplever ulykken tæt på. Følg med på side 30

Livet i møllen under Anden Verdenskrig afsnittet kommer lige efter et afsnit om udbedringerne efter oversvømmelserne. Der

Stenager Mølle 2014

Ny bog ...

om bæk mølle

blev installeret en brugt, tilsyneladende for kraftig Francis turbine med 10-15 hk, den naturgivne vandmængde tillod kun at ha' den i drift 1 time om sommeren og 2 om vinteren. Her et dejligt menneskevarmt afsnit om 15-årige Hannelore, et Ligabarn som i oktober 1939 rejser fra Berlin fra sine forældre med sit 'certifikat' til indrejse i Danmark – følg hende i historien på side 31.

Også funktionen som **sommerpensionat** på Stenager Mølle – se side 33 og frem – er hyggelig læsning. Når bæveropdræt og hønsehold ikke var nok, kunne man forsøge sig med 'en mangfoldighed' af især mange tilbagevendende 'Københavnere', som faktisk også invaderede børneværelserne ved spidsbelastning. Vi 'er' i 1950, og bekvemmelighederne er 'servanteskab med natpote, vandfad og vandkande' og så er der fuld forplejning længe før 'all inclu-sive' er opfundet.

Vi skal også have hele historien om etablering af det smukke, **nye møllehjul** – 360 cm, 700 kg ... side 36. Spænding og stolthed over, at projektet lykkes, skinner igennem hele historien. Møllehjulet er smukt arbejde, og det er godt at se møllehjulet i gang, når man besøger møllen ! Den 21. august 2009 var en stor dag.

Søren stod som sin mor og de andre børn uden forsørger, og det kan være årsagen til, at han blev gift som 21-årig med den 17 år ældre enke på Østengård – kærlighed kender jo ingen alder,

er talemåden, men teksten fortsætter: 'Det må have været et mærkeligt ægteskab for begge. Hun havde oven i købet været vant til at være gift med en gammel mand'. Læs s. 44

Og **lille Peder** blev voksen og giftefærdig - læs selv videre om Nørup Sogn Lihme Klædefabrik og produktion af sjaler, dækkener, gulvtæpper og strikkegarn, her hvor farveri, spinderi og uldkartning var forenet i en klædefabrik ... side 51.

På siderne omkring 54 og 55 beskrives **Hørmøllen**, der ligger ved Jædersbækken – og her må jeg som yderst lokalkendt beklagelig vis gå i rette med forfatteren, vi er nemlig på **sydsiden** og ikke nordsiden af Vejle Fjord, men det ved forfatteren nu også –hun bor selv på nordsiden. Det bliver afsnittet nu ikke mindre spændende af, Johan Svarrer beskadiger nemlig alvorligt sit ben, da den mølleaksel han i 1940 fremstillede Østengårds vandhjul, og som senere blev flyttet til Hørmøllen, faldt ned over ham. Se mere om Hørmøllen og Østengård lige efter beskrivelsen på siderne.

Jeg har aldrig set **en toldkop** før, men på side 63 i bogen rådes der bod på den mangel. Toldkoppen var et redskab, der ligner en forløber for en mugge eller et drikkekrus med håndtag ikke hank. Den brugtes til at tage korn fra til maleløn, toldkoppen kunne rumme knap en liter eller mere præcis 1/18 skæppe afgift eller told. Når møllerne toldede melet, kunne de bruge det til bagemel i stedet for at bruge det til foder til kreaturer. Her fra afsnittet om

Stenager Mølle 2014

Ny bog ...

om bæk møller

Knabberup Mølle, som havde brødtur til Vejle tre gange om ugen i egen brødvogn. Vi skal til Ordbog over det danske Sprog for at finde: *lille beholder, maal, hvormed mølleren toldede.*

I udsnit af **en kronik** – side 71 – om **møller Rau**, en stor børneflokk og livet i møllen med en streng møller, som opdrog sine børn i 'Herrens tugt og formaning' ... 'i hvert fald tugt', så mindes jeg et øjeblik kronprins Frederik, der holdt tale til sin far, hkh. prins Henrik og bl.a. sagde: 'Man siger, at den man elsker, tugter man – vi var aldrig i tvivl om, at du elskede os!' Historien er også værd at læse.

På side 72 finder vi en beskrivelse af **den nye bageovn** ved udbruddet af Første Verdenskrig, en ovn, som fungerede ved en speciel skinnekonstruktion – det bliver en herlig historie, hvor den uheldige, ukyndige møller ender på flisegulvet oven i en plade med ubagte boller. Stop ikke her, men fortsæt i teksten med andre grufuldheder med en rævesaks!

Knabberup Fabriks historie på side 77 indledes med et afsnit om beliggenheden, som minder meget om Stenager Møllens, og om vandmangel. Her fortælles om en række forsøg på at løse problemet med 10-12 **artesiske boringer** i mølledammens brink. Denne type boring gennembryder et vandstandsende lag og når igennem til et vandfyldt sandlag for at udvinde vandet. Er man heldig, at vandet er under tryk, kan man få veritable springvand.

Der kommer gang i maskiner og produktion på **Knabberup Klædefabrik** frem til 1914. Antallet af ansatte er op til 10 – og på side 78 er en opstilling af inventaret. De lokale beboere kendte varernes kvalitet af ny dansk uld og vidste, at det blev brugt **selv til** uniformer. Historien fortsætter med møllerfamiliens videre skæbne – læs den.

I afsnittet om **Fabrikantparrets ældste datter** ... finder vi en historie om **sønnen Georg**, 25 år, som dør efter en motorcykelulykke i 1925. I sig selv et tragisk hændelsesforløb, men værre var det, fordi det fremhæves, at familien dagen før havde siddet **13 til bords** – det har man aldrig gjort siden, sådan slutter historien side 81.

På siderne 84 og flere følgende er der en serie meget fine **førstehåndsoplevelser** her beskrevet af **Elisa** (datter og født februar 1911) fra livet omkring **Knabberup Vandmølle**, som hun kalder fabrikken i nogle nedskrevne erindringer. Det er som at være der. De går under huden – læs videre om Elisa, der får frost i fingrene, om den rå tone i folkestue og om at være stuepige, når madmor var syg.

Ved hjælp af **hejseværk** mellem de to etager kunne møblerne hejses op og ned. Vi er i '37 og på vej i historien om produktion af **sovekammermøbler** på **Knabberup Fabrik** frem mod krigen. Turbinen har voldt store problemer, og historien fortsætter på side 87. Læs mere om møblerne ... 'Der må være et utal

Stenager Mølle 2014

Ny bog ...

om bæk møller

af danskere, der har sovet i hans senge, er kommet til verden i dem og har forladt den i dem.'

Og så er der det meget store afsnit om **Laust og Else Marie Christensen fra Stribæk Mølle**, som i sorgen over tabet af en lille datter besluttede, at de ville udbrede kendskabet til og passionen for **methodismen**, læs det på siderne 97 ff. Historien fortæller, at de fra Vejle flyttede til Langeland, til Løkken, til Aalborg, Aarhus, Varde, Esbjerg, Hjørring og København. Man bliver forpustet af alle de små historier, de mange flytninger og den 'evige kamp i Guds navn' for udbredelsen af methodismen.

På side 103 har jeg fundet spændende læsning i en meget detaljeret **lejekontrakt**, for en **kartefabrik** - et kammer ovenpå med tilhørende opgang ... 2 fag pakkekammer ... som lejer skulle holde i god stand ... samt vedligeholde knage (*tænderne i vandhullet*).

Vilhelm Barner, som vi hører om i forbindelse med **Stribæk Mølle**, har planer om at udvandre. Det gør han alvor af den 21. oktober 1903 - til Argentina fra Balle til Buenos Aires - hvor han fik et godt liv, som i den sidste del af levnedbeskrivelsen side 108 udmøntes i, at familien i Danmark arver efter Vilhelms kone i 1952.

I historien om Stribæk Mølle møder vi **August Frederik Stannius**, som forsøger sig med **karpesfiskeri med orm i mølledammen**, der ejes af Stouenberg-familien. Det måtte han ikke, men det der med karper ... og orm som madding - læs selv s. 110

Pyh ha, man kan mærke **stanken i næsen**. I 1970 under bygningsreoveringer fandt man rester efter vandhjul, vandrende og oprindeligt gulv - et kar af glittet cement ... og ... ja, læs selv afsnittet om 'Spor af Stribæk Mølle' side 111.

Resterne af **Kvak Mølle** skal man lede længe efter, måske finder man blot en oprindelig **møllesten** til brug for besøgende, der via Bindeballestien passerer forbi mølledammen. Og måske undrer du dig over ordet **kvak**, lyden af en frø? Interesserer du dig også for etymologi, så er det godt stof side 115.

Jeg vidste godt lidt om målene tønder, hartkorn mm. - men så slap min viden også op. Under **mølleskyld** på side 116 fandt jeg tønder, skæpper, fjerdingkar og album noteret som f.eks. 3-7-3-2, men jeg måtte videre i en Google søgning for at få bedre forklaringer. Prøv selv - måske finder du også mere på **denstoredanske.dk**.

Gerhard Hansen de Lichtenberg har jeg i mange år forbundet med **løgkupperne** på bl.a. Engesholm Slot, Nørup Kirke og Vor Frelser

Stenager Mølle 2014

Ny bog ...

om bæk møller

Kirke i Horsens – og det er vel ikke helt forkert. I forbindelse med historierne om Haraldskær, Engelsholm Papirfabrik og Randbøldal Klædefabrik dukker det Lichtenbergske navn op i nye sammenhænge. Det kan du læse mere om på side 117. Læg mærke til, at Lichtenberg producerede geværer og forarbejdede kobber, søm og leer.

Falk (og senere også broderen) blev trætte af at udføre et arbejde, som kunne udføres af en fabriksarbejder, der *'ikke kunne kende forskel på ...* Tjah, vil du vide mere, så læs side 143.

Per Rahbek, Jelling – marts 2014

Fabrikant C. M. Hess var et kendt navn i min ungdom, Hess-navnet knyttedes altid til fabrikkerne i Vejle omkring Flegborg, hvor Musikteatret ligger i dag, med bl.a. støbejern, kakkelovne, ovne og komfurer samt senere emaljeværk. I bogen på s. 119 ff dukker familien op i andre sammenhænge med vandret (*nej, ikke det modsatte af lodret, men retten til vand*), turbiner og ejerskab af bl.a. Kvak Mølle.

Folketællinger er gode kilder til møllehistorierne og i 1855 er der en **Bernhard Melskens** med, en købmand og kobberhandler – men ikke møller, som det slås fast! Melskens var hollænder og havde boet i Fåborg hos sin hollandske familie der. Denne historie – se mere side 133, endnu en indviklet slægtshistorie – involverer flere store gårde i området omkring Jelling bl.a. Fårupgård og en uægte datter som adopteres og bliver gift med Melkens i Jelling Kirke.

Det er ikke blevet nemmere og mere rentabelt at være møller, mange opgiver fordi de store dampmøller overtager melproduktionen. **Arne**